

„NEM EGYÉRTELMŰ AZ ARISZTOKRÁCIA ELTŰNÉSE A TÖRTÉNELEM SZÍNPADÁRÓL”

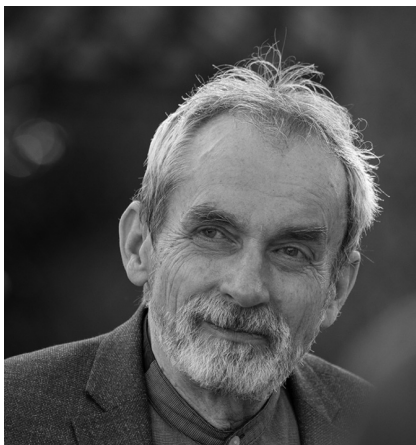
– Orbán László beszélgetése gróf Haller Bélával –

Gróf Haller Bélával, nyugalmazott francia és olasz szakos tanárral egy kommunikációtudományos kutatás keretén belül beszélgettünk, 2024. március 22-én. Az interjúra Marosvásárhelyen, a Castellum Alapítványnak is otthont adó Studium Hub épületében került sor, ahol többek között az erdélyi arisztokrácia társadalmi szerepének átalakulásáról, kommunikációjáról, illetve önreprezentációjáról esett szó.

*

– Tisztelt gróf úr, mennyire volt összeegyeztethető a nemesi identitás a pedagógusi pályával, mennyire épült be a mindennapi megnyilvánulásaiiba, hogyan integrálódott az önkifejezésébe?

– Én egy családi hagyományt folytattam a pályaválasztásommal is, tudniillik édesapám nővérei, két különböző módon, de ezzel foglalkoztak. Az Erdélyben maradt nővére francia-, angol- és németnyelv-órákat adott, így járult hozzá a családi költségvetéshez. A másik nővére pedig kint rekedt – a második világháború előtt titkárnőnek tanult Londonban –, a háború kint érte Franciaországban, ott élte át a nehéz éveket, és a háború után állampolgárságot kapott. Francia állampolgár lett, és mint ilyen részt vett a francia küldöttségben, amely Rómába ment az akkor létrehozott ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Intézmény, a FAO indításakor. Komoly kapcsolatai voltak a francia kultúrával, az élete hátrálévő részében pedig az olasszal, mert Rómában maradt. Nem véletlenül ezt a két nyelvet tanítottam én. Persze, ezt a diákjaim nem tudták, más irányból is érkezhettem volna erre a pályára.

Ami pedig a nemesi identitást illeti, az hallgatólagosan kísért végig, sokszor nem is tudtam arról, hogy ki az, aki tisztában van vele, ki az, aki nincs. Nyilván Marosvásárhely elég szűk kommunikációs terep, úgyhogy ez elég hamar kitudódott, tudniillik a legelső években a 13-as általános iskolában tanítottam, nem messze a korábbi lakóhelyünktől. Én ezzel kapcsolatban inkább rokonszenvet éreztem és biztatást – tehát létezett az emberekben egy rejtett ellenzékiesség, aminek úgy is hangot tudtak adni, hogy a régi rendszer felelőseit és vezető rétegét, mondjuk, a rokonszenvükben részesítik.

– *A diákjai hogyan kezelték a származását, velük hogyan beszélt erről?*

– Ebben a dologban van egy eléggé élesen kirajzolódó fordulópont: a '89-es váltás. Addig nem volt szó róla, csak olyan egészen furcsa és anekdotikus módon: mint pl. egyszer egy iskolai szülői értekezleten, ahol az egyik szülő nem teljesen értett egyet azzal, amit én ott mondtam, és akkor hozzátette, hogy mi tudjuk, hogy kicsoda ön – amit nem tudtam, hogyan kell értelmezni: ezt pozitív vagy negatív értelemben használja-e. Ennyit a '89 előtti megközelítéséről a témának. '89 után nyilván ezek a dolgok szóba jöttek, akkor sem én hoztam szóba, hanem rendszerint valaki rákérdezett. Ilyenkor beszéltem neki róla, de nem az osztály nyilvánossága előtt, inkább négy szemközti beszélgetéseken.

– *Mi tölti ki mostanság a mindennapjait?*

– Adott a Castellum Alapítvány, ahol igyekszem hasznos lenni, és ugyanúgy a Teleki Téka Alapítványnál is, mindkettőnek elnöke vagyok. És hát ott van az unoka, akinek nagyon örülünk, és aki nagyon hálás közönség mindenféle kezdeményezésre, párbeszédre. Nagyon vidám és nyílteszű kislány, akivel nagyon sok mindenről lehet beszélni, és akivel szerepjátékokat lehet játszani – most már hét éves. Aminek különösen örülök: a tanító néni szerint mindig szépen beszél az osztálytársairól. Igyekszünk minél több időt tölteni vele. Hogyha még marad idő, akkor ott van a ház mögött a kert (akinek van, az tudja, hogy oda nagyon sok idő kell).

– *Mit jelent Önnek 2024-ben a nemesi származás, milyen megélni ennek az örökölt titulushoz a tényét mai társadalmunkban?*

- A nemesi családok különösképpen úgy érzékelik a nemzedékek sorozatát, hogy mindenki láncszem egy láncban, és igyekszik nem gyenge láncszem lenni. Közben megváltozott a világ, és egyebeket várnak el. Én ennek a címnek a tudatában igyekszem olyan vállalásokat tenni, amelyek figyelemreméltóak és valóban lekötnek, és ezeket a vállalásokat jól teljesíteni. A legfontosabb ezek közül ez a bizonyos közéleti vállalás, ami az alapítványi elnökséget jelenti, ez éppen eléggé le is köt. Nyugállományba vonulás után igyekeztem annyira kiterjeszteni a tennivalókat, hogy minél szélesebb pázsmán tudjam az alapítvány ügyeit előrevinni.

- *A mindennapi kommunikációjában hogyan jelenik meg, mennyire tudatosan épül be az arisztokrata származás? Tetten érhető abban, ahogyan Ön beszél, ír, posztol?*

- Sokszor az ember még hosszas önvizsgálattal sem jön rá arra, hogy mi mivel magyarázható. Én azt hiszem, hogy a származástól függetlenül nem lehet ezt elképzelni, mert ez a teljesen céltalan, mi-volna-ha típusú gondolatmenetek közé tartozik, de úgy érzem, nálam ez alkati adottság is, ami nem feltétlenül a származás tudatosításából származik. Például igyekszem megfontolt lenni, de a pedagógusi pálya is legalább ilyen mértékben erre nevelt: nem elhamarkodottan megnyilatkozni, kivárni, mérlegelni, azt a megoldást választani, ami a legtöbb embernek jó, ugyanakkor erkölcsös is, engedi továbbgördülni az eseményeket, és jó irányba viszi a történéseket. Ezt igyekszem mindig tenni, és úgy érzem, hogy ez ugyanakkor összhangban van a nemesi címmel, és az ezzel kapcsolatos elvárásokkal is.

Vannak olyan helyzetek, amikor a reagálás gyorsasága nagyon sokat jelent – szinte másodpercekben mérhető az értéke, aszerint, hogy mennyire gyors, hogy mennyire spontán. Amikor nagyon egyértelmű helyzetekkel találkozom, akkor előfordul, hogy hevesen reagálok, ami egyúttal, mondjuk, meggondolatlan is, viszont merem remélni, hogy a „meggondolatlanság” mögött egy bizonyos tapasztalat működik, ami nem engedi, hogy teljesen elvetemült álláspontot foglaljak el.

- Miben nyilvánul meg Ön szerint a 21. századi erdélyi nemesi családok társadalmi szerepe? Erről adott esetben milyen eszközökkel, hogyan tájékoztatják a nyilvánosságot?

- Igen, itt érdekes jelenségek léteznek egymás mellett. Arra például kifejezetten emlékszem, hogy édesapám, aki 1999-ben halt meg, 82 évesen, az új rendszerben kb. kilenc évet ért meg, és elzárkózott a különböző interjúktól, mert - ezt ő nem mondta ki tételesen, de én feltételezem, hogy az volt ennek az elzárkózásnak az oka - ő úgy érezte, hogy a szavak mindig elárulják, árulást követnek el a tartalmakkal szemben. Tehát egy rosszul kiválasztott szó vagy egy rosszul szerkesztett mondat komoly árnyékot vethet, mondjuk, egy életszakaszra. Szerinte az ő élete és az ő osztályába tartozó emberek élete az életvitelen keresztül mondott el mindent. Ő ezt nem szeretne szavakba önteni, és még kevésbé szeretne azt, hogy mások öntsék szavakba. Ezzel magyarázom. Ez tulajdonképpen eléggé elterjedt ebben a társadalmi osztályban. Ezért van az például, hogy bár műveltek voltak, kevesen alkottak a nyilvánosság számára. Vannak a közismert arisztokrata írók: Bánffy Miklós az alapfigurája ennek, de hát Wass Albert is ugyanilyen származású, és még termékenyebb író volt, és folytatható ez a sor a költő Csávossy Györgyig és így tovább. Vagy hogy egy hölgyet említünk, Kabos Éva néni, aki szintén költője volt ennek a társadalmi osztálynak. Itt azért ki kell emelnünk a rendszerváltás utáni éveket, a visszatért szabadság éveit, amikor jó néhány kivétel mutatkozott a fentebb említett tartózkodó alapálláshoz képest: visszaemlékezések jelentek meg, a teljesség igénye nélkül említeném Kornis Gabriella, Teleki Éva, Mikó István, Degenfeld Sándor, Harmath Ferenc munkáit, a *Korunk* 2003-ban megjelent gyűjteményét, Tisza Kálmán szép sikernek örvendő családtörténetet írt, és még többen vállaltak interjúkat, beszélgetőkönyvek szereplői lettek. A kérdezők, illetve szerzők, hozzávetőleges időrendben Nagy Mária, Oláh-Gál Elvira, Marosi Ildikó, Jaap Scholten, Csinta Samu, Margittai Gábor, Szucher Ervin. Voltak olyanok, akik a nagyközönségnek szánták, viszont voltak olyanok is, akik, ha le is írták az emlékeiket, azt szigorúan családi használatra tették. Van nekem is nagymamám nővérétől feljegyzésem a gyerekkoráról és a Béli családról úgy egészében, de kézzel írt és fénymásolással

sokszorosított visszaemlékezések ezek. Ugyanezt megkaptam nem olyan rég az Amerikába emigrált családtagoktól, édesapám második nővére emlékiratait, aki az unokák részére írta le itt a küküllővári éveket és a továbbiakat, az egész élettörténetét. Úgyhogy azt mondanám, hogy ez a társadalmi osztály eléggé fukar a kommunikációban, és ezt, azt hiszem, hogy a hitelesség jegyében teszi. Másrészt vannak sajátos erkölcsi imperativusok is: nagyon nehéz lett volna az utolsó évtizedekről írni a kirekesztettség körülményei között, úgy, hogy ne tűnjön panasznak. És általában ők mindig őrizkedtek attól, hogy panaszkodjanak. Írják a családtagok, hogy hosszú börtönvekről, dob-
rudzsai kényszerlakhelyről meg ehhez hasonlókról az illetők soha nem meséltek a családnak, mindig igyekeztek kerülni még a látszatát is annak, hogy esetleg panaszkodnának. Azt hiszem, Tomasi di Lampedusa írja *A párducban*, hogy a harag, az úri dolog, de a panaszkodás nem az – ez is egy eléggé irányadó megállapítás. Úgyhogy ez a kommunikáció is sokszor egész egyszerűen a jelenlét által valósul meg. Gyakran hirdetünk meg főleg történelmi jellegű előadásokat, mert az az érzésünk, hogy az egyik fő feladatunk a múlt tisztázása, tudniillik a baloldali, a marxista ihletésű történetírás mindent az osztályharc mentén helyezett el a múlt eseményei közül. Ez az osztályharcos történetírás eléggé erőszakosan terjesztődött, és tanításra is került az iskolában. Sajnos az eredményei megvannak: egyfajta bizalmatlanság, egyfajta ellenérzés a nemesi osztállyal szemben. Itt nagyon sok még a helyrehozni való. Az ilyen történelmi jellegű előadásokra a tagságunk, a nemesi leszármazottak eljönnek, meghallgatják, követik, de nagyon kevés visszajelzés érkezik tőlük. Egész egyszerűen ők a részvételt, a jelenlétet gesztusként ajánlják fel, és ennél többet sokszor szinte nem is tesznek. Létezik a passzivitásnak is egy bizonyos értéke ebben a társadalmi osztályban.

– *Az arisztokráciára jellemző zártság a közösségi médiás felületeken is észrevehető. Ön mit gondol erről?*

– Szerintem ennek nem a zártság az oka, hanem egyfajta előnyben részesítése a szóbeli kommunikációnak. Ezzel a látszólagos visszafogottsággal párhuzamosan létezik egy nagyon intenzív társadalmi élet – egymás látogatása, ami létezett még a nehéz években is. Sőt,

mondjuk, Vásárhely különleges helyzetben van, mert itt volt talán a legtöbb kitelepített család, ha jól tudom, kb. 400. A hatóságok is ebbe az irányba terelték a kitelepítetteknek a választásait, mert ez az országnak a geometriai középpontjában van, és igyekeztek a határoktól távol tartani a kitelepítetteket.

- *400 család vagy 400 személy?*

- Gál Mária a *D. O.* című könyvében 400 családról ír, nem levéltári forrásokra, hanem interjúalanyaitól származó információkra alapozva. Ebben a 400-ban a 10 főnemesi család mellett benne vannak a nemesi családok is, akik cím nélküli nemesek, de birtokon gazdálkodtak, és életvitelük hasonlítható volt a főnemesekéhez, csak arányaiban különbözött.

- *Tehát online térben is működnek a kommunikációs csatornák, de a hangsúly a szóbeli, a személyes kapcsolatokra tevődik, vagyis a találkozásokra, magánlevelezésekre.*

- A magánlevelezés nagyon nagyarányú volt, és nyilván ez most már jórészt átköltözött az internetre, de ameddig papíralapú levelezés folyt, utólag is mérhető intenzitással történt, mert igazából a szóbeli kommunikációnak a leképezése volt. Úgyhogy sokszor minden stílárís vagy szerkesztési igény nélkül, folyamszerűen íródtak a levelek. Láttam az én családomban is. És mondjuk a bőbeszédűségnek is egy jele volt, hogy végül a levélpapír széleit is teleírták... Sok ilyen levelet őrzünk, én is őrzök. Tehát a levelezés folytatása vagy pótléka volt a szóbeli kommunikációnak, de az megint egy meghatározott címzettnek szólt.

- *Ez akkor mára átköltözött az internetre, az e-mailezésbe...*

- Igen, az e-mailezésbe. Nem a közösségi oldalakra, mert az nyilvános, hanem az adott címzettnek szóló e-mailbe. Nyilván óvatosak is lettek, mert nagyon sok rossz tapasztalat volt a korábbi... Hogy is lehet ezt mondani? A diktatúra idején a hivatalos propagandának része volt ennek az osztálynak a hiteltelenítése, és emiatt nagyon sok hamis állítás, pártoskodó tanúvallomás meg ilyesmi látott napvilágot. Ezek nyilván rossz emlékek, és valamennyire vissza is szorítják a kommunikációs kedvet.

- *Nem oldódott fel, hogy most már 34 éve hátunk mögött van az a rendszer?*

- Hát valamelyest oldódott, de felbukkanhatnak ellenséges hangok más ideológiák nevében is.

- *Igazából átalakult – ezt láthatjuk. Tudna említeni erdélyi nemesi családokat, akikkel rendszeres kapcsolatban van? És milyen rendszerességgel, hogyan tartják a kapcsolatot egymással?*

- Én most már 23 év elnökösködés után nehezen tudom megkülönböztetni a magánkapcsolatokat a funkcióból származó kapcsolatoktól. Például, amikor felhívom Kálnoky Tibort, akkor kifejezetten az ő vezetőtanácsi tag véleményére vagy az ő alelnöki véleményére is kíváncsi vagyok, és hát ugyanez történik Teleki Kálmánnal is. Persze ez társulhat rokonszenven alapuló barátsággal is, átfedésekről beszélhetnénk inkább. És hát mindenképp rendszeresen találkozunk Teleki Juliannával is, aki szintén tagja a Teleki Téka igazgatótanácsának. Gyerekkori barát volt Dégenfeld István, a kutyfalvi kastély visszaszerzője, és amikor megint elkezdett hazajárni, nagy örömmel újítottuk fel a barátságot. Örülök, hogy sikerült tevékenyen részt vennem a kutyfalvi kastély 2019-es kapunyitásán, ami egy rendkívül szépen szervezett ünnepe volt a Castellum-íjfűsúgnak, és ugyanakkor az utolsó alkalom is, amikor István láthatta visszatérni az életet a felmenői kastélyába, mert a rá következő év tavaszán meghalt. Nagy általánosságban azt lehet mondani, hogy a nemesi és különösen a főnemesi családok rendszeresen tartják a kapcsolatot a kiterjedt rokonsággal és a hasonló társadalmi környezetben kialakított ismeretségi körrel, és ebben a kapcsolattartásban fontos szerepet játszanak a rendszeres látogatások. Ilyen értelemben hálás vagyok Lészai Ferinek, egykori vívótársamnak, aki időről időre begördül a házunk elé, nem lovaskocsival, mint a szüleink, hanem autóval. Akárcsak Apor Vilmos és felesége.

- *A régi hagyományokból és a protokollokból, az etikett szabályokból, formáságokból, amelyek a nemesi családok egymás közötti, illetve családon belüli kommunikációját jellemezte, megmaradt valami, vagy korunknak megfelelően „lazává, kötetlenné” vált a kapcsolattartás?*

- Én arra emlékszem, hogy a '60-as évek elejétől, tehát tízegynéhány évvel a kitelepítés után, mikor már a kitelepítetteknek sikerült visszaépíteni mondjuk egy bizonyos ruhatárat, hogy a szentpáli ágból származó rokonunk, Haller István bácsi mindig tökéletesen elegánsan megjelent édesapám születésnapján egy üveg konyakkal, és a felköszöntés hosszú, komoly beszélgetésre adott alkalmat. Ez éveken át ismétlődött, és nyilván köze van ahhoz a kicsit szertartásos és mindenképpen formaságokra is adó életformához, ami korábban jellemezte őket. Persze a kényszerlakhelyek nem nyújthattak nagyon elegáns környezetet, annak ellenére, hogy a női kezek itt is csodákat művelhettek. Emlékszem a vendégekkel a dróton lógó villanykörte alatt folytatott beszélgetésekre, amelyek szépek és emlékezetesek voltak. A „munka mezején” - ami csaknem mindig fizikai munkát jelentett - más szabályok uralkodtak, kialakult valamiféle kettősség: a nap első fele a munkában, a második fele családban, illetve társaságban, és a két félnap sokszor távol esett egymástól.

- *Az Oláh-Gál Elvira által készített interjúban¹ részletesen beszélt a Haller család származásáról, a felmenőkről. A család távolabbi tagjaival is kötetlen, úgymond hétköznapi a kapcsolattartás formája?*

- A másik ága a családnak, a szentpáli ág jelen van, ez esetben női ágon átadódó „nem hivatalos” nemességgel. Haller Ilona néni fiai, Harmath Ferkó és Harmath István nemzedéktársaim is, alig idősebbek nálam, és szerencsére a kellő időben találkoztunk, már gyerekként, és velük nagyon szoros a kapcsolat. Később aztán gyerekeik születtek, István leánya kolléganőm is volt a Bolyaiban mint franciatanárnő. Úgyhogy sokszor vannak körülmények, amik elősegítik a kapcsolattartást. Velük nagyon szoros a kapcsolat továbbra is. A kommunikáció hangvétele teljesen rokoni, nagyon közeli, nagyon őszinte, és az életnek minden vonatkozására kiterjed: a szórakozásra, a közösen vállalt feladatokra.

1 „A családi örökség az eszmékben testesül meg...” Oláh-Gál Elvira beszélgetése gróf Haller Bélával. *Székelőföld*, XIV. évf. (2010) 6. sz. 110-122. p.

- *A nemesi családok egymás közötti kommunikációjában megjelennek-e a hivatalos, formai megszólítások: pl. méltóságos, főméltóságos, vagy ezek kikoptak már?*

- Ezek most már anakronizmusoknak tűnnek. A társadalmi érintkezésben a nemesi címekkel együtt eltűntek a velük járó címzések, megszólítások is. Nagyrítkán, idősebbek részéről még felbukkannak, és a múlthoz való ragaszkodás jelét kell látnunk ebben. A társasági érintkezés férfiak között egyszerű, itt a tegeződés általános, idősebbekkel a „bátyám” megszólítás kíséretében. Sokszor mai szemmel elsietettnek tűnik az, hogy például valakinek bemutatnak és azonnal tegeződünk. Sokszor a közvetlenség irányába mutat ez a fajta összetartozás. Ugyanakkor Gudenus János leírja *Az összetört címerekben*, hogy miután a tegeződés ennyire általános ezen az osztályon belül, sokszor megkülönböztető jelentőséggel bír, és közeli rokonságra utal, ha valakit magáznak – ahogy a háború előtt általánosan, utána már gyérebben a magázódás a házastársi és szülő-gyermek kapcsolatban használatos volt –, tehát valamelyest megfordultak ezek a dolgok. Úgyhogy az osztályon belüli kommunikáció közvetlen és tulajdonképpen nagyon hasonlít ahhoz, ami a társadalom egészében érvényesül.

Égész egyszerűen marad a keresztnéven szólítás és a tegeződés, viszont a hölgyek irányába tovább tart a magázás, főleg, ha fennáll egy bizonyos korkülönbség is. Ez megmaradt.

- *Ön szerint képviselhetők-e digitális térben a felmenők által évszázadok során közvetített értékek?*

- A tartalmakban mindenképp jelen van. Amikor valaki kitartóan foglalkozik egy dologgal, amit felvállalt, akkor az már sokat elmond arról az értékrendről, amelyet tiszteletben tart. Ugyanúgy a hűség bizonyos elvekhez, aminek szintén hangot ad az ember; egy hosszantartóbb folyamatosság és a kérdések el nem engedése lehet a jele annak, hogy valaki ilyen módon gondolkodik, és hogy ilyen értékeket képvisel. Ugyanakkor egyfajta rezerváltság, visszafogottság megóv a túlzásoktól és a patetikus állásfoglalásoktól, amelyek nem állják ki az idő próbáját. Miközben publicisták és politikusok igen gyakran bíznak az amnéziában, abban, hogy senki sem emlékszik a tavalyi véleményükre, fontos,

hogy ne nyilatkozzunk különbözőképpen ugyanarról a dolgról. Ez is ide tartozik. És hát a felvállalt ügyek jellege, tehát amikor mondjuk hátrányos helyzetű embercsoport vagy egyén felpártolásáról van szó, akkor ez is megint... Persze ide el lehet jutni más irányból is, egyfajta társadalmi szolidaritásból is, meg különböző újabb keletű indítékokból is, de ugyanakkor ez az egyik ismertetőjele ennek a nemesi gondolkodásnak. Ugyanakkor a kommunikáció nyelvezetében egy bizonyos tartózkodás a vulgáris kifejezésektől, sokszor a divatos kifejezésektől is, tehát a nyelvnek mondjuk egy klasszikusabb formája különbözteti meg ezeket a megnyilatkozásokat. Persze a nemességnek is megvannak a művészelkei (jó esetben) és a fenegyerekei (rosszabb esetben), akikre nézve a fentiek nem érvényesek.

- *Tehát az az értékrend, amit képviselnek, kifejeződik a magukról vagy szervezetükről írott posztokban is.*

- Igen, és főleg a mögöttük levő valóság: a cselekedetek, a gesztusok. Sokszor a nyelv pompázatosan kicifrázva kommunikál, de a mögötte levő tetteknek vagy a mögöttük levő valóságnak van az igazi hírértéke.

- *A közösségi média teljesen átszövi a mindennapjainkat.*

- Igen, azonban egy bizonyos óvatosság szükségeltetik, mert látjuk, hogy egyesek engednek a kísértésnek, hogy egyfajta közösségimédia-imidzset építsenek ki magukról, ami eléggé veszélyes, mert a meta-verzumok irányába visz el minket, egy olyan létezésbe, amely csak a számítógépen működik. Úgyhogy itt is ajánlatos egy bizonyos visszafogottság, sőt egy bizonyos fukarkodás is a megnyilvánulásokkal és ezek volumenével.

- *Tehát a visszafogottság jellemző itt is?*

- Igen, vagy legalábbis az kellene legyen. És ritka kivételektől eltekintve, ez így is történik.

- *Jelentős az ismerőseinek száma a Facebookon...*

- Ez a tanítványaim miatt ekkora, és én örülök neki. Általában a tanítványok dolgában, mondjuk, igyekszem nyitott lenni: tehát hogyha valaki emlékezik rám tanárként, akkor én is igyekszem visszaemlékezni

a diákra, aki volt, és mit tudom én, esetleg még egy-két kérdést is felteszek.

- *Számon lehet tartani ennyi embert? Korunknak egy sajátos kihívása ez, egyszerűen nem arra voltunk hagyományosan berendezkedve, hogy ennyi embert számon tartsunk.*

- Azt mondják az antropológusok, hogy általában olyan 100-120 emberrel lehet tartalmas kapcsolatot fenntartani, viszont alkalmoszerű üzenetezés (mint egy születésnapi köszöntő vagy a gyerek születésének a nyugtázása meg ehhez hasonló) már megy nagyobb számú ismerős esetében is, mert ezek emlékezetes pillanatai az életnek, és akkor jó, ha valaki minél több embert tudhat maga mellett ilyen pillanatokban. Én mindenképpen inkább az előnyeit látom, nevezetesen a Facebooknak, mert ezt ismerem jobban. Nem mertem jelentkezni a többen, mert gondoltam, hogy az még egy embert kívánna. Amit én a közösségi médiáról mondok, azt mind a Facebookról mondom tulajdonképpen.

- *A továbbiakban az idegennyelv-használatról kérdezném. Ön két idegen nyelvet is tanított: olaszt és franciát. A nemesi családokban jellemzően mindig nagyon fontos szerepe volt az idegennyelv-ismereteknek. Hogy látja, az arisztokrata nyelvezet szabályrendszere egyformán érvényesül-e a különböző nyelvek használatakor?*

- Ez teljesen attól függ, hogy milyen körülmények között és kitől tanulta az illető ifjú a nyelvet. Hagyományosan a nemesi családokban angol kisasszony, francia kisasszony, német kisasszony volt, akiket például az erdélyi családok így kézről kézre adtak a megfelelő ajánlással együtt, és ők magukkal hozták nemcsak a nyelvnek a tökéletes ismeretét, hanem annak a kultúrájának a beidegződéseit és az illemtanát is. Úgyhogy rendkívül komplex feladatot láttak el, többek között az etikett oktatása is jórészt általuk valósult meg. És ezáltal az arisztokráciának világpolgár-képzettsége is volt, ami, mondjuk, Erdélyben nem érvényesült annyira, de az anyaországi arisztokrácia egész Európában forgolódott. Az erdélyiek egy kicsit helyhez kötöttebbek voltak, de az ő esetükben is fiatalon érvényes volt a *grand tour*, amikor körbejárták Európának a kultúrával gazdagított tájait, és nagyon komoly tudást hoztak haza onnan.

A nyelvoktatás megváltozott a mi körülményeink között. Még élnek azok, akik annak idején itt élő képviselőivel tanultak, mondjuk más kultúrákat. Nevezetesen Kemény Augusztá néninek is voltak tanítványai, és hát lehetne még más példákat is sorolni, akár román részről is. És az ugyanúgy működött, ahogy korábban az idegen nyelvű kisasszonyok működtek: a nyelv mellé kultúrát is adtak. Az iskolai tanítással már teljesen más a helyzet, az már tömegoktatás, és teljesen a tanártól függ, hogy mi megy át az illető kultúrával együtt. Ami mindenképpen általános, az a nyelvnek egy kis lemaradása az aktuális beszélt nyelvhez képest. Mi, amikor a '60–70-es években tanult franciát megszólaltattuk Párizsban, akkor egy kicsit úgy beszéltünk, mint a 19. századi írók, ami egyrészt, mondjuk, vidámságot váltott ki, másrészt csodálatot – a kettőt együtt. De szerintem, hogyha nemesi ismertetőjegyeket keresünk, akkor ez az időbeni lemaradás egyenesen a javunkra írható, mert a nyelvnek sok időn át érvényes, klasszikus állapotát hozza elő, amit mindenképp csodálnak.

– *Ezek szerint érzékelhető más nyelvek használatakor is ez az igen kifinomult jelleg.*

– Igen, habár lehet, hogy sokszor nem szándékos, hanem a nyelvoktatásnak a lemaradása hozza magával, de ebben az esetben mondjuk a mi javunkra játszik.

– *Hogyan történik a kapcsolattartás az európai arisztokráciával? Létezik egy olyan nemesi hálózat – a francia vidéki kismességtől, a lengyel és slachtán, az osztrák adligén meg a hazai romániai bojárságig –, akikkel kapcsolatban állnak?*

– Igen, létezik egy európai szervezet, aminek a rövidítése CILANE, és ez francia szavakból képezett betűszó a Commission d'information et de liaison des associations nobles d'Europe, ami tulajdonképpen a nemesi szervezeteknek a kapcsolattartó és tájékoztató központja, amelynek minden európai országból egy nemesi szervezet lehet a tagja. Érdekes módon nagyon erős szervezettel vannak jelen a franciák, a belgák, a németek is, a spanyolok egyenesen versengtek 2010-ben, hogy melyik szervezet képviselje az országot.

Mi nyilván nem érezzük magunkat jogosultnak, hogy Romániát képviseljük, mert a románoknak is megvan a saját nemességük, és igényt tarthatnának a belépésre – de pillanatnyilag, úgy tudom, hogy nem tartanak –, viszont a mi képviseletünket felvállalta a Magyar Történelmi Családok Egyesülete, amelynek budapesti székhelye van, és amellyel a kapcsolat nagyon régre nyúlik vissza, még a 2000-es évek legelejére. Nem is kellett ezt a kapcsolatot különösebb erőfeszítéssel ápolni, mert magától adódott a személyes barátságok, és hát rokonság révén is. Az MTCSE felvállalta a Castellum képviseletét is, és ezt a képviseletet nagyon komolyan is veszik. 2010-ben részese voltam a párizsi munkatanácskozásra utazó küldöttségnek – hárman mentünk: ketten jöttek az MTCSE részéről, én pedig a Castellum részéről –, és ott már sikerült néhány kapcsolatot létesíteni, a nyelvismereteim révén elsősorban a francia irányba. Ennek a szervezetnek a nagy erőssége éppen a francia jelenlét. Négy évvel később, 2014-ben, a CILANE 20. kongresszusán, amit Gödöllőn tartottak, ugyancsak az MTCSE átengedte az egyik előadás megtartásának a lehetőségét, és akkor alkalmam volt az európai nemesség képviselői előtt előadást tartani az erdélyi nemesség helyzetéről a második világháború után – úgyhogy valamilyest ott szerepelünk az európai nemesség közös tudatában. Én úgy éreztem, hogy az az előadás célba jutott, jó visszajelzések jöttek.

- *Van ennek a szervezetnek egy pl. Facebookhoz hasonló gyűjtő, közösségi oldala?*

- Igen, ez a meghatározás illik rá, 17 európai ország – az egyik a Vatikán – nemesi szervezete mutatkozik be itt, saját nyelvén és angolul, több-kevesebb helyet adva az aktualitásnak, a friss híreknek.

- *Hogy látja, milyen mértékben és milyen módon változott a 20–21. században az arisztokrácia szerepe?*

- Nyugat-Európában a polgárosodás előbb zajlott le, és mondjuk radikálisabb eredménnyel járt. Magyarországon és különösen Erdélyben létezett egy közösnek mondható részvétel a közügyekben, ami sokáig megtűrte egymás mellett a feltörekvő polgárságot és az arisztokráciát. A hatalom átadása tulajdonképpen a két világháború között zajlott le. A Parlament összetételében is mérhető, hogy az első világhá-

ború után még nagyon nagy mértékben jelen volt a nemesség, a második világháború előestéjén viszont már sokkal kisebb volt a részaránya. Nem egyértelmű az arisztokrácia eltűnése a történelem színpadáról, mert valamilyen formában ott van mint eszményi alternatíva a kiválóság általi vezetés lehetősége, ami időről időre az európai demokráciákban is felbukkan. Tudniillik a polgári demokráciák a törvények, a jogállam révén kormányozzák az országokat, és akkor szinte mindegy, hogy ki foglalkozik politikával, mert igazából a törvények garantálják azt, hogy a társadalmak működjenek, amint ezt egy Láncki András-tanulmányban nemrég olvastam. Emiatt sokszor éri bírálat a politikusokat, hogy maguknak dolgoznak, hogy felelőtlenek, hogy erkölcstelenek – ezek azok a vádak, amelyek sokszor elhangzanak a politikus réteg felé. Ilyenkor magyarázatként felmerül az, hogy a demokratikus társadalmak intézményrendszere nem feltétlenül elitet produkál a politika számára. Bizonyos körökben felbukkan az a gondolat, hogy a politikát rá lehetne bízni a kiválóságokra, és a kiválóságnak az egyik garanciája lenne a nemzedékeken átörökített képesség a társadalom vezetésére. Mások viszont számos bűnt és mulasztást rónak fel az arisztokráciának mint társadalmi osztálynak. Nincs egységes megítélés ebben a tekintetben, a nosztalgikus hangokra reakcióképpen sokszor erős tiltakozás hallható. Igazából az arisztokrácia már nem szerepel a társadalom élére állítható kategóriák között, de úgy, mint hiány, és úgy mint minta, időről időre felbukkan.

– *Az tény, hogy a nemesi családok társadalmi szerepvállalása átalakult. Ön szerint ez napjainkra értelmiségi szerepvállalássá alakult?*

– Én a magam részéről ezt érzem találónak. De emlékszem arra is, hogy mennyire példaértékű volt az, hogy Apor Csaba bácsi rögtön a rendszerváltás után visszament a birtokára, és gazdálkodni kezdett – tehát ott folytatta, ahol abbahagyta. Ez fantasztikusan bátorító és lelkesítő példa volt a Székelyföld számára. Ettől lett ő a visszatérő arisztokráciának egy ikonikus alakja, és haláláig példamutató volt, miközben nagyon röviden és nagyon tömören foglalta össze a krédóját, azt, amit ő fontosnak tartott: egyrészt megtartani a vallási-erkölcsi alapokat, és hogy a társadalom csak keresztény alapokon működhet jól, másrészt itthon maradni és itthon képviselni a kiválóságot bármilyen

mesterségben. Gyakran idézte egy idősebb rokonát, aki Nyugat-Európában élt, és az volt a tanácsa, hogy ti otthon legyetek a legjobb mérnökök vagy a legjobb cipészek, de mindenképpen a legjobbak. Harmadsorban pedig azt mondta, hogy csak a gazdasági megerősődéssel juthat szóhoz a magyarság Erdélyben. Ilyen tanácsai voltak, miközben ő gazdálkodott Torján, az ősi birtokon. Úgyhogy nagyon sokféle lehet a példaadás.

Az emberek figyelme igen jelentős mértékben a nemesség felé irányul, és ezt a figyelmet nem szabad elkótyavetyélni, hanem válaszolni kell rá, mindenkinek a maga módján. Ott van a Kálnoky példa is, amire egyenesen a trónörökös, majd a későbbi király lett figyelmes, hogy igazán a mi korunkban csak a természettel összhangban lehet elégedetten élni. És hát azt hiszem, hogy tulajdonképpen mindenki meg kell találja azt a területet, ahol valami mondanivalója lehet a társadalom számára.

- *Mi határozza azt meg, hogy valaki gyakorló gróf vagy nem, azon túl, hogy ott van a családi birtokon és ott tevékenykedik, és 24 órában gróf?*

- Szerintem az attól is függ, hogy hol volt a birtok, és hova kellett visszamenni, mert tulajdonképpen mind a két példa, az Apor Csaba bácsié is, és a Kálnokyaké is, Háromszékhez kötődik. Tehát ha van egy bizonyos affinitás a közzel, amelybe az ember visszatér, az nagyon segíti a dolgok menetét.

- *A nemesi cím megváltoztathatatlan: valaki soha nem fog beleszületni, Önök meg soha nem fogják ezt az örökölt titulust elveszíteni.*

- Abban az esetben, ha nem születik fiú utód, akkor igen.

- *A Castellum esetében akkor szerencsés a női leszármazott is.*

- Igen, a Castellum szempontjából igen. Oda a női ágon örökölt nemesség is belépő, de ez nagyon ritka. Szóvá is tették ezt máshol, az anyaországi és nyugati nemesi szervezetekben, mert ott ők szigorúan csak az apai ági nemességet fogadják el.

- *A „haladó gondolkodás” akkor ebből a szempontból az arisztokrácián belül nem érvényes.*

- Nem. A női emancipáció nem jutott el még ide. Valami kis enyhülés azért volt, mondjuk, mert évszázadokkal ezelőtt az első fiú mindent örökölt, azért, hogy ne aprózódjanak fel a birtokok. Később aztán szentimentális okokból egyre többet örökölt a többi gyerek is – úgyhogy közeledett, mondjuk, az egyenlőséghez: vagy városi házzal, vagy valami egyébbel kompenzálták. A birtokot, ameddig lehetett, egyben tartották, de a többi gyereket is próbálták valamilyen örökséggel felruházni.

Valamelyiknek dominánsnak kellett lennie, mert ha nem, akkor minden nemzedékkel aprózódtak volna a birtokok is, és a nemesség is követhetlenné válna. Nálam például a nagyapám Haller volt, a nagymamám Béli. Ő is gróf volt a Béli részről, viszont hogyha az is hangsúlyt kapott volna, akkor össze kellett volna kapcsolniuk a neveiket... Ritkán erre is volt példa.

A nők szerepe abban a világban mégsem volt alárendelt. Megerősítő, oltalmazó, jóváhagyó vagy kijózanító szerepük a család középpontjába helyezte őket, de a gazdálkodás nehéz szerepköreiben is ott voltak, és gyámolítottak, vigasztaltak mint a birtok cselekvő lelke.

- *Önnek simán csak Haller Béla a neve?*

- A predikátummal együtt Hallerkői Haller Béla lenne. Hallerkő Németországban van, az eredeti neve Hallerstein, és nem jelentős helység, legalábbis jelenleg.

- *A nemesi családoknál megfigyelhető a több keresztnév adása.*

- Igen, egy bizonyos hagyománynak megfelelően adnak jó pár keresztnévet.

- *Tudtommal egyszerre több szent oltalmába ajánlották az újszülöttet, hogy azok védjék a gyakori korai csecsemőhaláltól, a járványos gyermekbetegségektől. Bocsánat, hogy megint a Kálnokyakkal hozakodok elő, nekik elég sok keresztnévük van...*

- Igen. És érdekes módon az utolsó név Mária lesz, még a fiúknál is. Azt hiszem, hogy ezt Kálnoky Anna meg is írta valamelyik feljegyzésében, hogy Pesten a szülészeti klinikán szórakoztak ezen. Az az írásának a címe, hogy *Gróf születik*.

- *Milyennek látja a nemesi családok reprezentációját a közéletben manapság? S az erdélyi nemesi családok megítélését úgy általánosságban? Mérhető ez? Lehet erről bármit mondani?*

- Ma a közéleti szereplés egyáltalán nem jellemző. Én próbáltam kivételt tenni, elfogadtam egy városi tanácsosi felkérést, és négy éven át jelen voltam a marosvásárhelyi városi tanácsban, de meg kell mondanom, hogy nem tudtam ezt jó lelkiismerettel végezni, mert annyira szövevényes valóság egy városnak az élete és adminisztrációja, hogy nem tudtam átlátni, és igyekeztem mégis tájékozódni, megbízható emberektől információkat kérni, de végig az volt az érzésem, hogy nem tudok tisztán látni. Négy év után le is köszöntem, pontosan azért, mert az volt a véleményem, hogy ez a tanácsosság egész embert kíván, és igazából az a pár óra, amennyit foglalkoztattak minket tanácsosként, nem volt elég arra, hogy mindent tisztán lássak. És hát úgy látom, hogy egyrészt a társadalom részéről nincs olyan igény, hogy a nemesség képviselői megjelenjenek a közéletben, másrészt pedig a nemesség részéről sincsen ez az ambíció, hogy valamiképpen bekapcsolódjanak az irányító struktúrákba. Ez az, amiről korábban beszéltünk, hogy ideálisan szükség volna az arisztokrácia részvételére, ugyanakkor ezzel szemben közöny mutatkozik, olykor eléggé erős ellenállás is.

- *Tehát a nemesség képviselői nem kívánnak irányító szerepet vállalni, viszont ahogy említette, a többségi társadalom részéről sincs igény az arisztokrácia közéletben való megjelenésére. Ezt hogyan lehet mérni?*

- Egész egyszerűen nem érkeznek felkérések. Amik manapság döntőek a felkérésekben, azok az egyéni érdekek, az eddig befutott pálya. Általában ezeknek az összemérése történik, és valószínű, hogy egy osztályozhatatlan kritérium lenne a született cím. Valószínű, hogy a választók pozitívan reagálnának egy ilyen jelentkezésre, viszont a jelölés nem történik meg, mert az viszont nem rajtuk múlik. A jelölés a létező pártok és társadalmi szervezetek részéről történik, tehát a választók egyszerűen nem találkoznak ilyen jelöltekkel.

Attól tartok, hogy nem csupán kommunikáció-hiányról van szó. Sokszor a pályaválasztáson is múlik. Én például a városi tanácsban rendkívül hasznosnak éreztem a jogászai végzettséget. Az olyan tisztán

látást ad a társadalmi kérdésekben, amit más tanulmányok itt nem adhatnak. Viszont egy jó ideje a nemesség nem tájékozódik a jogi tanulmányok felé, főleg azért, mert nagyon hosszú időn keresztül ez gondosan el volt zárva előttük, a döntéshozók nagyon megnézték, hogy ki az, aki odakerül. Kellett egy bizonyos ajánlás is ahhoz, hogy valaki ilyen tanulmányokat végezhesen, diákszövetségi vagy valami hasonló ajánlás. Tehát azt hiszem, az általunk választott mesterségek sem közelítenek a társadalmi szerepvállaláshoz. Igaz, hogy közgazdászok már inkább kikerülnek a fiatal nemesi leszármazottak közül.

– *A magyar kormánynak van nemesi származású nagykövete Párizsban, a Vatikánban és a Máltai Lovagrendnél.*

– Igen, oda hagyományosan nemeseket küldenek. Azt hiszem, hogy '69-ben, amikor ott jártam, akkor éppen Kállay Kristóf volt a Szuverén Máltai Lovagrend vatikáni nagykövete. Létezik olyan tisztelet, amely a múltnak is szól.

– *Mit gondol a nemesi családok ifjú tagjainak kezdeményezéséről: az erdélyi történelmi családok kutatóközpontjának létrehozásáról?*

– Én örülök, hogy ilyen kezdeményezés létrejött, és kitartást kívánok azoknak, akik ebben dolgoznak. Létezik valami hasonló a Castellumon belül is, a nemesi fotótárnak a kezdeményezése, amit Szekeres-Ugron Villő indítványozott, és amelyet nagy rátermettséggel visz előre. Nagyon nagy mennyiségű fénykép létezik a nemesi családoknál, és ezeknek a sorsa a jövő nemzedékek perspektívájában eléggé bizonytalan. Ezeket digitalizálni és egy adatbázisban megőrizni rendkívül hasznos cselekedet, mind érzelmi, mind tudományos szempontból.

– *Hol tart ez a munka most?*

– Villőnek eddig körülbelül 900 fényképet sikerült digitalizálni. És nem szorítkozik arra, hogy digitális formában rögzítse ezeket a képeket, hanem feljegyez minden velük kapcsolatos információt: elkezdve a hátoldalra nyomtatott szövegektől a kézírásos szövegekig, a fotó készítésekor használt technikát, annak anyagát, lelőhelyét, konzerválási feltételeit stb., mind-mind feljegyzi. Úgyhogy akár még fotótörténeti szempontból is értékes lesz ez a fotótár.

- Volt ebből, vagy várható bármilyen kiállítás? Vagy ez nem a nyilvánosságnak készül?

- Pillanatnyilag pályázati feltételei vannak – tudniillik pályázati pénzből készül –, és ennek megfelelően létrehozott Villó egy honlapot, erre a honlapra kell feltöltenie június végéig 1200 fotót. Nyilván, lesznek elérhetőségi feltételek, mert mindenfélre fel kell készülni, amikor, ugye, az ember a nyilvánosság elé tárja. Tehát valamilyen garancia szükséges arra, hogy azok, akik fel akarják használni ezt a fotótárat, valóban jóhiszeműen és megfelelő tudományos felkészültség és megfelelő céloknak a birtokában teszik ezt – úgyhogy kell majd különböző szűrőket működtetni, de szerintem mindenképpen megközelelhető lesz azoknak, akik jóhiszemű érdeklődők.

Visszatérve a kutatóközpontra, ott pedig Ugron Győző foglalkozik most a különböző dokumentumoknak, a nemesség történetét érintő iratoknak és fényképeknek a felleltározásával és osztályozásával. Tehát két olyan cselekvés, ami több évre kiterjedő feladat, és amitől nagyon sokat várunk.

- A nemesi családok részéről pozitív a fogadtatás? A fiatalok rendelkezésre szoktak állni?

- Igen, tekintve, hogy ezek a fiatalok, akik ezt a munkát végzik, itt nőttek fel a szemünk előtt – nyilván a bizalom is megvan velük szemben –, ez egy szerencsés dolog. A külvilágból lehet, nehezebb lenne megközelíteni ezeket a forrásokat. Voltak rossz tapasztalatok az idők folyamán. Én ilyen szempontból is szerencsés vagyok, hogy nekem mindig jó szándékú emberekkel volt találkozásom, és sose történt meg az, hogy valamit kiszolgáltattam, és annak rossz felhasználása lett volna.

Ezeknek a kezdeményezéseknek van egy előnyük is a letétbe helyezéshez képest. Sokszor komoly intézmények felvállalják, hogy letétként megőriznek dokumentumokat, de ott az ember egy kicsit tart attól, hogy mi lesz, ha változás következik be az intézmény politikájában vagy vezetésében, a nagypolitikáról nem is beszélve. Annyi minden volt már a történelem során, akkora fordulatok voltak, és semmi garancia nincs arra, hogy nem lesznek még ilyenek.

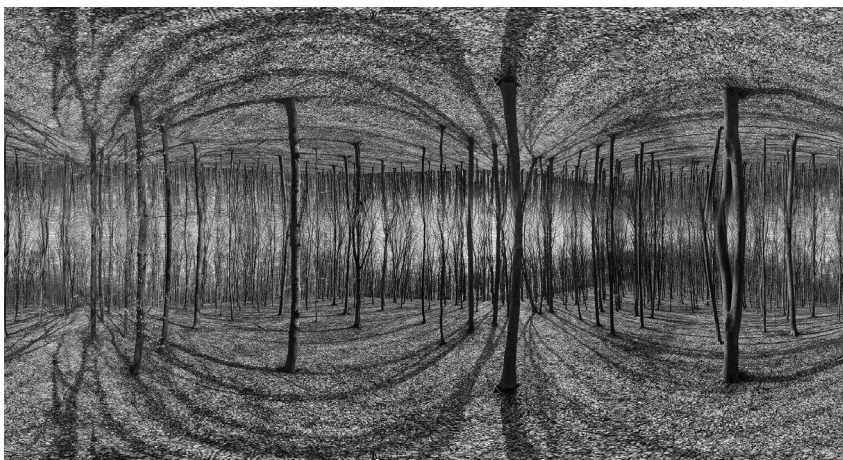
- Ön hogy látja, meghatározható-e, és ha igen, akkor miben határozná meg a 21. századi erdélyi arisztokrácia legfőbb jellemzőit kulturális szempontból?

- Amennyiben valamilyen formában megnyilvánul, akár egyéni, akár szervezeti szinten, tehát alapítványi állásfoglalásként, mindenképpen hozzáad valamit ehhez az erdélyi kultúrához, ami rendkívül értékes, mert a múltat tekintve hiteles és tiszteletreméltó, a jelent meg a a jövőt tekintve pedig mindenképp egy olyan hang, amit komolyan kell venni, mert építő. Ennél többet nem is remélhetünk.

- Zárásként arra lennék kíváncsi, hogy létezik-e egy fontos üzenet, amit mindig, mindenkor, minden helyzetben képvisel és amit mindenképpen tudatni szeretne a nyilvánossággal önmagáról vagy a családjáról?

- Talán az, hogy mind a magánszférában, mind a közösségi életben az, amire az ember szívesen emlékszik vissza és ami soha meg nem romló, maradandó emlékeket hagyott, az mindig másokkal volt kapcsolatos és mindig a mások javát szolgáló szándékból eredt.

- Nagyon szépen köszönöm.

Kapcsolódások, 2024 (digitális nyomtat, 70 x 43 cm)